

DIVERGENTNOSŤ ETYMOLOGICKÝCH INTERPRETÁCIÍ NÁZVU RIEKY HORNÁD NA POZADÍ HISTORICKÉHO A ETNICKÉHO VÝVOJA

THE DIVERGENCE OF THE ETYMOLOGIC INTERPRETATIONS OF THE HORNAD RIVER NAME ON THE BACKGROUND OF THE HISTORICAL AND ETHNIC DEVELOPMENT

Andrea Goóťšová

Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici

2.1.27 slovenský jazyk a literatúra, 3. ročník, denná forma štúdia

andrea.gootsova@umb.sk

Školiteľ: **doc. Mgr. Jaromír Krško, PhD. (jaromir.krsko@umb.sk)**

Kľúčové slová

hydronymia, Hornád, motivácia, etymológia, rôzne koncepcie

Key words

hydronyms, the Hornad River, motivation, etymology, various conceptions

Rieka Hornád preteká rozsiahlym územím, ktoré má rozmanitý charakter v tvárnosti terénu, geologickej stavbe, vegetačnom kryte i v hospodárskom využití. Horopis povodia je veľmi členitý a z geologického hľadiska sa zaraďuje k viacerým geomorfologickým celkom. (1) Dĺžka potoka je 286 km a z hydrografického členenia riek predstavuje ľavostranný prítok Slanej, ktorý na Slovensku tvorí samostatné povodie s plochou 4311 km² a dĺžkou toku 193 km, z toho 19 km tvorí štátnu hranicu s Maďarskom.

Jednotlivé údaje naznačujú, že ide o pomerne rozľahlú oblasť, ktorá v minulosti zahŕňala niekdajšiu Spišskú, Šarišskú a Abovskú stolicu. Následne je pochopiteľné, že na takom širokorozmernom priestranstve tadiaľ prechádzali, žili a asimilovali sa viaceré etniká, ktoré svoju pečať vlastnej existencie, či už vo väčšej, alebo menšej miere, zanechali i v osadných a terénnych názvoch. Právom sa spomenuté regióny môžu pýšiť multietnickou koexistenciou už vo včasnom a vrcholnom stredoveku, ba dokonca aj v novoveku. Táto skutočnosť do značnej miery ovplyvnila nielen hospodársky život, ale aj jeho kultúrne napredovanie. Ako uvádza J. Olejník (2011, s. 35), týmto územím prechádzali už na začiatku letopočtu germánske kmene Kvádov, Markomanov, Vandalov, Gepidov, neskôr Keltov a viaceré iné etnické skupiny. Pestrá skladba rôznorodého obyvateľstva bola príznačná aj pre ďalšie obdobie nastupujúceho včasného a vrcholného stredoveku, pretože tu vedľa seba spolunažívali Slovania, Valóni, Maďari, početne zastúpení nemeckí kolonisti, no svoje miesto tu mali aj marginálne zložky Poliakov, Rusov, rytierov českého pôvodu a vynechať nemožno ani valašské obyvateľstvo. Z pestrej palety rôznorodých etník však mali jednoznačne najväčšie zastúpenie Slovania, ktorých existenciu v skúmanom priestore možno doložiť nielen pamiatkami materiálnej povahy, ale predovšetkým aj bohatým listinným materiálom, v ktorom sú dochované početné prírodné, miestne a chotárne názvy. Archeologické pramene posledného desaťročia nenechávajú nikoho na pochybách, že skúmané územie bolo osídlené slovanským obyvateľstvom nepretržite od jeho príchodu do tejto oblasti. Ich sídliskovú kontinuitu sledujeme v písomných prameňoch, kde je zachytené miestne názvoslovie a doklady o organizovanosti Slovanov. Dochované zemepisné názvy zreteľne poukazujú na skutočnosť, že v nami skúmanej oblasti nedošlo k zásadnej výmene obyvateľstva, ale práve naopak, na podklade jednotlivých názvov jasne sledujeme ich starobylosť a kontinuitu.

Prichádzajúce cudzie etniká ich tak preberali od domáceho (slovenského) obyvateľstva, čo do istej miery prispelo k zachovaniu kontinuity ich používania od obdobia pred začlenením nami skúmanej oblasti do uhorského štátu až po súčasnosť. Pochopiteľne, veľa názvov získalo aj iný jazykový variant (latinský, maďarský, nemecký, valašský), alebo vznikli nové názvy v dôsledku zmien v národnostnej skladbe obyvateľstva, alebo aj zo smerovania uhorskej kancelárskej praxe k jednotnému prepisovaniu miestnych a chotárnych názvov. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že spomínané názvy sú odrazom jazyka, ktorý sa tiež vyvíjal.

Zhodne s R. Marsinom (1984, s. 52) tvrdíme, že v jazyku sa určité javy vyskytovali, keď boli produktívne, a že platili isté pravidlá a zákonitosti pri vzájomnom medzietnickom preberaní týchto javov. A práve táto skutočnosť ich umožňuje aspoň približne chronologicky zaraďovať a zároveň vytvárať predstavu o čase vzájomného spolužitia jednotlivých etník, ktorý možno presne určiť.

Krátky exkurz do historického vývoja s ohľadom na etnicitu potvrdzujúcu slovanský pôvod skúmaného územia sme považovali za opodstatnený z dôvodu následného ozrejmovania etymológie názvu rieky Hornád. Už v minulosti totiž zamerali niektorí nelingvisti (V. Šmilauer, J. Werner, B. Varsik a M. Števík) svoju pozornosť na etymológiu vybraných hydronymických jednotiek v povodí Hornádu. Pri výklade jednotlivých názvov vychádzali z politicko-spoločenskej skutočnosti danej oblasti, na podklade ktorej bližšie ozrejmili ten-ktorý vybraný vodný tok. O komplexnom, zdôrazňujeme hydrografickom a hydrologickom, členení povodia nemáme okrem V. Šmilauera bližšie záznamy, predostreté výsledky spomenutých autorov reflektujú „iba“ vývinové zmeny niektorých hydroným v povodí Hornádu. Obdobná situácia je aj pri samotnom názve rieky Hornád, ktorej meno je v minulosti bohato zastúpené a i z toho dôvodu pútať a vyvolávať záujem objasniť jeho pôvod. Pri excerpácii literatúry sme však natrafili na viaceré protichodné výklady, ktoré viac-menej nezohľadňovali a nereflektovali súdobé reálie späté s príchodom rôznych etník do celého povodia Hornádu. Ilustrujúc jednotlivé teórie chceme poukázať na ich (ne)opodstatnenosť, pričom na záver demonštrujeme vlastné stanovisko k pertraktovanej problematike.

Najstaršie záznamy vzťahujúce sa na pomenovanie rieky Hornád pochádzajú z Anonymovej kroniky, ktorá vznikla okolo roku 1200, a pre rieku sa uvádzajú podoby *Honrat*, *Honrad*. Anonymus žijúci v 12. storočí predpokladal, že názov existoval už pred príchodom Maďarov do povodia hornej Tisy (Varsik, 1990), čím v podstate podčiarkol jeho slovansko-slovenský pôvod.

Iný názor mal na konci 19. storočia maďarský akademik S. Borovszky, ktorého germanisticky orientovaná koncepcia zdôrazňovala, že ide o germánsky prapôvod pomenovania. Starohornonemecké slovo *hornath* považoval Borovszky za hľadaný koreň, ktorý znamená rohatý, čo by prenesene znamenalo, že rieka je kľukatá (podľa Martinka, 1941). Túto koncepciu odmietol J. Martinka (1941, s. 89) s odôvodnením, že „... okrem významoslovnej ťažkosti má i tú slabinu, že ak Nemci v nemeckej alebo v latinskej osnove chceli pomenovať rieku Hornád po nemecky, nikdy by ju neoznačili tvarom *Hornath*, ale *Conrad*, *Konrath*, *Chonrad*, *Corrad*, *Cunrad*, *Kundert*“. Svoje konštatovanie podoprel i výsledkami výskumov K. Wagnera, L. Bartholomaeidesa, no najmä K. Schröera, ktorý, organizujúc vedecký výskum karpatských Nemcov, uznal, že *Kundert*, *Kunnert* je nemecké meno Hornádu. Okrem nemeckej proveniencie sa hľadali korene názvu rieky aj v latinčine, čoho dôkazom je interpretácia J. Hradzského, ktorý zastával názor, že *fluvius Conradi* značí Konradovu rieku. Divergentný pohľad k predchádzajúcim koncepciám ponúkol J. Melich v roku 1917, ktorý sa zaoberal vývinom názvu v maďarskom jazyku a za najstaršiu maďarskú podobu názvu považoval *Chonrád*. Jeho bližšiu etymológiu síce nezrejmil, pretože bol presvedčený, že pôvod je neznámy, no predkladal vývoj jednotlivých foriem v časovej postupnosti: *Chonrád/Chonrát* > *Honrád/Honrát*; *Chornád/Chornád* > *Hornád/Hornát* > *Harnád/Harnát* > *Hěrnád/Hěrnát* > *Hernád/Hernát*. Maďarský tvar *Hornád* vznikol zo slovanského *Hornád*, z *Chonrát* nemecký tvar *Kunert*. Latinský variant *Conrada* má podľa Melicha humanistický pôvod a vznikol úpravou z *Chonrád* (Melich, 1905, s. 302, podľa Šmilauer, 1932, s. 394). K nejasnej etymológii sa priklonil aj V. Šmilauer (1932, s. 393 – 394), ktorý síce zaznamenal rôznorodé názvy (r. 1230 *Harrad*, r. 1232 *Hornad*, r. 1234 *Harnad*, r. 1245 *Chonrad*, r. 1253 *Hernad*), no ich dôkladnú analýzu nedemonštroval, pretože zastával názor, že „... jsou slovanské a německé formy z maďarštiny, nemáme nijaké spolehlivé opory. Jaký byl původní tvar, nemůžeme říci“.

Ani jedna z predkladaných teórií, podľa J. Martinku (1941), neposkytla uspokojivý výklad, preto, rozvíjajúc vlastnú teóriu, konštatuje, že názov rieky má slovanský pôvod. Autor vychádzal z praslovanského základu **gьrnъ*, čo po zmene *g* > *h* znamenalo *hrn-* (hrnúť). Podľa neho „... práve voda predstavuje živel, ktorý sa na svahu neprestajne hrnie, preto hrn znamená vodu, ktorá netečie pomaly, ticho, lež sa hrnie“ (Martinka, 1941, s. 91). Následne J. Martinka ku kmeňu *hrn-* pridružuje príponu *-ad*, pôvodne *-adъ*, vzniká tvar *-gьrnad*, v slovenskom tvare *hrnad*, znamená viac spojených hrnov, viacramennú, viac korýt spájajúcu rieku (Martinka, 1941). Opodstatnenosť svojej koncepcie

autor podopiera ilustrovaním viacerých podobných príkladov a tvrdí, že názov je slovanského pôvodu, pretože Neslovania by nedokázali vytvoriť slovanské názvy pozostávajúce zo slovanských koreňov a slovanských prípon.

Tento výklad neprijal a odmietavo voči nemu vystúpil J. Štolc (1951), ktorý sa domnieval, že názov by následne vošiel do maďarského jazyka s hláskou *g*, ako sa to stalo s inými slovanskými názvami, v ktorých bola pôvodná hláska *g* a ktoré Maďari prevzali od Slovanov do konca 12. storočia. S názorom J. Štolca súhlasil aj B. Varsik (1990, s. 123), no nestotožnil sa už s jeho výkladom, že forma *Chornad* je pôvodná slovenská forma názvu tejto rieky. J. Štolc (1951, s. 153 – 156) odôvodňoval svoju teóriu fonetickou podobou mena rieky v spišských nárečiach, pretože forma závisí od toho, či tieto nárečia (ne)rozlišujú protiklad *ch* : *h*. Uvedené formy názvu *Chonrad* a *Chornad* môžu tak súvisieť s nemeckými formami *Corrad*, *Conrada*, *Kunrad* a všetko mohlo závisieť od toho, akej národnosti bol pisár. Okrem toho J. Štolc (1951, s. 162) tvrdí, že pôvod mena je predslovanský a že ho nemožno uvádzať do genetickej súvislosti so žiadnym slovanským kmeňovým základom. Podľa jeho názoru „... pomenovanie pochádza od kmeňov, ktoré pred Slovanmi bývali na území dnešného východného Slovenska ešte v rannej historickej dobe“.

Etymológiou názvu rieky Hornád sa zaoberal i Š. Ondruš (1986a, 1986b), ktorý odmietol výklad J. Martinku a J. Štolca a pokúsil sa o novú interpretáciu, pričom predpokladal, že názov sa vyvinul z predhistorického názvu *Gornъ Gradъ*, čo bolo pôvodné pomenovanie centra Horných Košíc. Z toho dôvodu sa Š. Ondruš (1986b) domnieval, že názov rieky Hornád bol motivovaný početnými slovansko-slovenskými hradiskami, ktoré sa vo veľkom počte nachádzali na jeho dolnom a strednom toku. Vychádzajúc z tejto situácie usudzoval, že rieky sa pomenúvali podľa hradísk. Domnieval sa, že z predpokladaného pomenovania vzniklo po univerbizácii v 10. storočí označenie *Gorngrad* a z tejto podoby sa ďalej utvoril názov *Gonrad*, resp. v 12. storočí *Hornad*. Vzhľadom na existenciu viacerých doložených názvov rieky sa nazdával, že „Keby boli v doline Hornádu bývali iba pôvodní Slovania – Slováci, základnými variantmi do 12. storočia by boli iba *Gonrad* : *Gornad*, po 12. storočí *Honrad* : *Hornad*, ale vzhľadom na to, že sem prišli Nemci a Maďari, adaptovali názov podľa svojich jazykových asociácií a vzniklo množstvo jazykových variantov“ (Ondruš, 1986b, s. 239 – 240).

Ostrú kritiku voči Ondrušovej teórii vzniesol V. Uhlár (1988, s. 126 – 127), ktorý konštatoval, že východiskové kompozitum, ktoré si Ondruš zvolil, je chybným krokom, pretože v hydronymii ide o nezvyčajnú zloženinu. Ako ďalej uvádza, názvy riek motivujú často názvy osád i hradov, kým iba výnimočne sa vyskytujú nevýznamné, krátke vodné toky s názvami podľa apelatíva alebo propria hrad. Okrem toho V. Uhlár predpokladá, že pri takom významnom toku, akým je Hornád, nemohla predsa rieka dostať pomenovanie podľa „obyčajného“ apelatíva hrad. S jeho názorom sa stotožnil i B. Varsik (1990, s. 124), ktorý označil jeho výklad za chybný a mylný, pretože Horné Košice (terra Superior Cassa) sa v skutočnosti nikdy nenazývali *Gorngrad* a na ich území nebola ani dedina, ale iba kultivovaná zem, podľa ktorej rieka teda nemohla dostať svoje meno.

B. Varsik (1990, s. 124) proklamoval, že názov rieky Hornád existoval už aj v 10. storočí, t. j. v čase príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny. Tiež poznamenáva, že Maďari už v 10. storočí prišli do kontaktu s dolným tokom a názov rieky prevzali od Slovanov, ktorí vtedy obývali celé povodie Hornádu, ako to jasne dosvedčujú už aj stredné a menšie prítoky, ktoré sú takmer všetky slovanského pôvodu. Zároveň explikuje, že rieka Hornád je natoľko veľká, že ťažko možno predpokladať, žeby novoprichádzajúci Slovania neboli našli v jej oblasti nejaké zvyšky staršieho predslovanského obyvateľstva, či sa tak už stalo pri dolnom, strednom, alebo hornom toku rieky (Varsik, 1990, s. 125).

Na základe prehľadu jednotlivých interpretácií je zrejmé, že etymológia názvu rieky stála v centre pozornosti mnohých jazykovedcov a historikov, avšak predstreté koncepcie nie vždy ponúkli opodstatnené a najmä správne ozrejenie, čo napokon potvrdzujú i I. Lutterer – M. Majtán – R. Šrámek (1982), keď zdôrazňujú, že doposiaľ pomenovanie Hornádu nie je uspokojivo vysvetlené. Dôkazom ich konštatácie sú aj demonštrované, proti sebe stojace a rôznym spôsobom vykladajúce teórie, ktoré sa vzájomne nestotožňovali. I napriek rôznorodosti ich považujeme za cenný materiál, ktorý sa stal východiskom našich úvah.

Vychádzajúc z nadobudnutých historických poznatkov a rešpektujúc zároveň aktuálne výsledky najnovších archeologických výskumov, zastávame názor, že povodie rieky Hornád (po sútok

Torisy) bolo Slovanmi osídlené skôr, než do skúmanej oblasti prišli Maďari, resp. iné etnické skupiny. Už na začiatku príspevku sme poukázali na prítomnosť Slovanov v skúmanej oblasti, o čom svedčia doklady materiálnej povahy, no tiež archeologické nálezy svedčiace o slovansko-avarskom spoložití v Košickej kotline zo 7. – 8. storočia. Príchod Maďarov do tejto oblasti, nakoľko postupovali proti prúdu toku rieky, sa kladie až do prvej polovice 11. storočia (3), čím sa jednoznačne popiera etymologický výklad názvu rieky Hornád hľadajúci korene v maďarskom jazykovom prostredí.

Tento fakt zároveň vyvracia teóriu o izolovanosti územia, najmä Spiša (4), ktorým rieka Hornád preteká. Z toho dôvodu sa stotožňujeme s teóriami potvrdzujúcimi slovanský pôvod názvu rieky (Anonymus, J. Martinka, Š. Ondruš), no odmietavé stanovisko vyjadrujeme voči výkladom, ktoré hľadali pôvod názvu rieky Hornád v cudzom (latinskom, maďarskom, nemeckom) jazyku. Sme presvedčení, že prichádzajúce etniká prevzali už jestvujúce a v komunikácii dobre fungujúce pomenovanie, ktoré následne upravili a prispôbili hláskovým potrebám daného jazyka. Nešlo by o nezvyčajný jav, pretože mnoho hydroným, ako i miestnych názvov prevzali „hostia“ od Slovanov skôr (5), než v slovenčine nastala zmena $g > h$, teda pred rokom 1200 (Marcinková, 1995). Uvažujúc následne v intenciách jednotlivých slovanských pôvod názvu potvrdzujúcich interpretácií, sa neprikláňame k názoru J. Martinku (1941), pretože ododenie pomenovania Hornád od spojenia slovných základov *hrn-* možno v spisovnej slovenčine len veľmi ťažko predpokladať, na čo napokon poukázal aj V. Uhlár (1988). Okrem toho sa nazdávame, že ak zohľadníme samotný význam slovesa *hrnúť sa* (valiť sa, hnať sa, vo väčšom množstve sa posúvať, tiecť; pozri Doruľa a kol., 2003, s. 200), narážame na problém súvisiaci s mimojazykovou stránkou potenciálneho vzniku názvu – reliéf krajiny. Rieka Hornád tým, že predstavuje rozsiahly onymický objekt tečúci viacerými geomorfologickými celkami, zápasila s ich priepustnosťou (priechodnosťou) najmä na území národného parku Slovenský raj (Hric, 1991) a na rozhraní horského masívu Braniska a Čiernej hory (Ďurček, 1979). (6) Aj z toho dôvodu usudzujeme, že voda sa tu nemohla valiť, hrnúť a neprestajne hnať, ako to J. Martinka (1941) predpokladal. Tiež nemožno súhlasiť s tým, čo napokon neskôr zavrhol i sám Š. Ondruš, že hydronymum Hornád možno odvodzovať od hradiska *Gornъ Gradъ*. Neopodstatnenosť jeho počiatočného výkladu spočíva v tom, že taký významný tok nemohol byť pomenovaný podľa „obyčajného“ hradu, ktorý bol postavený až okolo roku 1300 (Uhlár, 1988), a najmä, že Hradná nad Košicami sa nachádzala až niekoľko sto kilometrov od jeho prameňa a z toho dôvodu sa hrad nemohol stať motivantom pri vzniku takého dôležitého vodného toku.

Domnievame sa, že pôvod názvu rieky Hornád možno dať do súvislosti so starým indoeurópsko-praslovanským slovom *gora*, od 12. storočia *hora*. Pomenovanie riek a jazier podľa polohy vo vrchoch a horách bolo totiž pomerne časté nielen u Slovanov, ale aj u iných národov. Ak vychádzame zo skutočnosti, že Hornád pramení na úpäť Kráľovej hole vo výške 1050 m n. m., môžeme z toho dôvodu uvažovať o východisku pri tvorení tohto pomenovania. Výklad opierame aj o názor Š. Ondruša (1998, s. 286), ktorý reinterpretoval svoju teóriu a podal kritiku Varsíkovho konštatovania o neslovanskom, predslovanskom pôvode názvu rieky Hornád. V tejto súvislosti aj M. Majtán (1996, s. 137 – 138) poznamenáva, že nie pri všetkých riekach z oblasti Karpát, medzi nimi zahrnul aj Hornád, je nevyhnutné uvažovať o ich predslovanskom východisku. Lexikálne základy názvov veľkých riek sú síce na prvý pohľad nejasné a nezreteľné, no za relevantné považujeme zhodne s M. Majtánom (1996, s. 147 – 148) zdôrazniť, že hoci na našom území pred príchodom Slovanov žili Kvádi, Kelti, Rimania a iné etnické skupiny, ktoré dozaista mali označenie pre skúmaný vodný tok, tento názov sa mohol prevziať, adaptovať a prispôbiť praslovanskej slovnej zásobe a ďalej sa vyvíjať ako slovanské pomenovanie. Nadväzujúc na vyššie spomenuté, zastávame spolu so Š. Ondrušom (1998) názor, že rieka Hornád dostala pomenovanie podľa apelatíva *hora* (*gora*) < adj. *horný* (*gor-ъn-*) s príponou *-at:-ad*, v predhistorickej rekonštrukcii *Gorъn-ad*, *Gornad*. Svoj výklad podoprel Š. Ondruš najstarším záznamom u Anonyma z rozhrania 12. – 13. storočia, keď v slovenčine už nastala zmena *Gornad* na *Hornad*. Názov možno v podstate chápať tak, že pre prichádzajúcich kolonistov z juhu sa prameň rieky nachádzal ďaleko od južných hraníc, na severe – „hore“ (7), v Nízkych Tatrách. Čo sa týka sufixu *-ad*, v menách riek ani v apelatívach nie je síce u Slovanov častý, ale zase ani výnimočný. (8)

Poznámky

- (1) V skúmanom regióne sa rozprestiera geomorfologický celok **Slovenské Rudohorie**, ktorý zahŕňa tri oblasti: *Slovenský raj*, *Volovské vrchy* a *Čiernu Horu*. Územie *Hornádskej kotliny* a horský masív *Branisko* sa zaraďujú do geomorfologického pásma **Fatransko-tatranskej oblasti**. Východnú časť kraja zaberá *Košická kotlina*, ktorá je súčasťou **Lučensko-košickej zníženi**ny (Mazúrek, 1998, s. 113).
- (2) Z dejín jazyka vieme, že v názvoch je najpostrehnuteľnejšia zmena $g > h$, ktorá prebehla pred 13. storočím. Na základe preberania názvov dokážeme časovo určiť aj vzájomné spolužitie etník a ich prípadné (ne)preberanie názvov.
- (3) Na začiatku druhej tretiny 10. storočia na naše územie postupuje severne od Dunaja maďarské etnikum, čo dokladujú výlučne hrobové nálezy. Jeho príchod na územie dnešného východného Slovenska sa datuje až oveľa neskôr. Nasvedčuje tomu pomalý postup Maďarov od dolného toku Hornádu smerom na sever. S ohľadom na skúmané územie je nevyhnutné pripomenúť, že po pravej strane Hornádu viedla od najstarších čias dôležitá cesta od juhu ku Košiciam, ktorá prekračovala Hornád a smerovala k Toryse a ďalej k Solnému hradu ležiacemu na území dnešného Solivaru. A práve na tejto ceste, ako B. Varsik (1965) poznamenáva, sa nachádzalo tamjšie rozsiahle slovanské hradisko *Garadná*, ktoré malo brániť preniknutiu nepriateľa z juhu, teda proti Maďarom. Tí si ho však počas obdobia vlády kráľa Abu Samuela podrobili a na druhej, vyvýšenej strane Hornádu si postavili *Nový hrad*, ktorý sa neskôr stal sídlom stolice. Podmanené územie Košickej kotliny si pripojili v 40. rokoch 11. storočia k formujúcemu sa uhorskému štátu.
- (4) Vychádzajúc zo samotného pomenovania *Spiš* (< *съпишь* < *съ-pich-jъ* – apel. *spiška*, vo význame odrezaný, odrúbaný kúsok), možno uvažovať o akomsi „odrezanom“, vyčlenenom, neprístupnom regióne. Aj lat. apel. *saepes* značí ohradu, čím by sa dalo predpokladať, že územie Spiša vytváralo „ohradu“. Nehostinné prostredie predstavovalo horské pásmo, prirodzenú hranicu Uhorska s Poľskom cez hustých lesov, ktoré sa tu nachádzali. Latinské označenie „Seps“ prevzali prichádzajúci Maďari a vytvorili názov *Szépes*, tiež ho prevzali Nemci – *Zeps*, *Zips* (Ondruš, 1980, s. 283).
- (5) Miestne názvy slovanského pôvodu začali v 12. storočí prechádzať do maďarčiny, to značí ešte pred zmenou $g > h$. Ilustrujúcim príkladom je názov najväčšieho pravostranného prítoku Hornádu – *Hnilec*. Pôvodne sa rieka nazývala *Gnilec*, no okolo roku 1200 sa z pomenovania *Gnilec* stal *Hnilec*. Prichádzajúci hostia, ktorí sa usadili v povodí Hnilca, prevzali slovanské pomenovanie rieky ešte pred zmenou hlások, prípadne ho upravili podľa vlastných jazykových zákonitostí. Týmto spôsobom vznikol nemecký variant *Göllnitz*, *Göllnitz Bach* a maďarská podoba *Gölnicz patak*.
- (6) V úvode sme poznamenali, že horopis krajiny, ktorou povodie Hornádu preteká, je veľmi členitý. Svedčí o tom aj jav, ktorý nastal na území Slovenského raja v minulosti. Pôvodne bola totiž celá táto oblasť veľkým plošným celkom, ktorú postupne Hornád a jeho prítoky rozkrájali na niekoľko väčších a menších krasových plošín. Výrazný horský chrbát Branisko zase „rozkúsokovali“ prítoky Hornádu (Ďurček, 1979, s. 11).
- (7) Š. Ondruš (2000, s. 80) tvrdí, že aj príslovka hore svedčí o vrchu (pozri bližšie: ONDRUŠ, Šimon: *Odtajnené trezory*. Martin, 2000, s. 77 – 87).
- (8) J. Štolc tvrdí, že príponu *-ad* treba chápať ako odraz indoeurópskeho základu s významom voda (citované podľa Ondruš, 1998, s. 285).

Literatúra

- DORUĽA, Ján a kol. 2003. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava : Veda, 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X
- ĎURČEK, Jozef. 1979. *Spiš – turistický sprievodca*. Bratislava : Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1979. 200 s.

- HRIC, Karol a kol. 1991. *Slovenský raj. Turistický sprievodca ČSFR*. Bratislava : Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1991. 185 s. ISBN 80-7098-147-3
- LUTTERER, Ivan – MAJTÁN, Milan – ŠRÁMEK, Rudolf. 1982. *Zeměpisná jména Československa. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. Praha : Mladá fronta, 1982. 376 s.
- MAJTÁN, Milan. 1996. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava : Veda, 1996. 192 s. ISBN 80-224-0480-2
- MARCINKOVÁ, Jarmila. 1995. *Regionálne dejiny Spiša*. Košice : Redakčno-vydavateľské oddelenie Vysokej školy letectva gen. M. R. Štefánika Košice, 1995. 64 s. ISBN 80-7166-007-8
- MARTINKA, Ján. 1941. Pôvod a význam mena rieky Hornád. In: *Linguistica Slovaca I*. Bratislava : Slovenská učená spoločnosť, 1941, s. 89 – 102.
- MAZÚREK, Jaroslav. 1998. *Geografia Slovenska*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela FPVaMV, 1998. 135 s. ISBN 80-8055-186-3
- OLEJNÍK, Ján. 2011. Poznanie duchovnej a hmotnej kultúry obyvateľov Spiša (Slováci, Rusíni, etnickí Nemci) predpokladá ďalšie prehĺbovanie spišského regionálneho povedomia. In: *Spiš v 12. a 13. storočí*. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2011, s. 35 – 65. ISBN 978-80-970021-3-8
- ONDRUŠ, Š. 1980. Pôvod názvov slovenských vrchov, hradov a stolíc. In: *Studia academica Slovaca 9*. Bratislava : Alfa, 1980, s. 261 – 285.
- ONDRUŠ, Šimon. 1986a. Hornád. In: *Nové slovo*, roč. XXVIII, 5. jún 1986, č. 22, s. 16.
- ONDRUŠ, Šimon. 1986b. Meno rieky Hornád je slovansko-slovenské. In: *Slovenská reč*, roč. 51, 1986, č. 4, s. 234 – 240.
- ONDRUŠ, Šimon. 1998. Podľa čoho majú meno rieky Hornad a Hron? In: *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*, roč. IV. + 114, 1998, č. 7 – 8, s. 284 – 288. ISSN 1335-7786
- ŠMILAUER, Vladimír. 1932. *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava : Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1932. 564 s. + 3 s. príloha.
- ŠTOLC, Jozef. 1951. O pôvode mena rieky Chornad-Hornad. In: *Jazykovedný sborník V*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1951, s. 152 – 167.
- UHLÁR, Vladimír. 1988. Z hydronymie Slovenska – názvy Poprad a Hornád. In: *Onomastický zpravodaj ČSAV*. Praha : Ústav pro jazyk český ČSAV, 1988, s. 124 – 128.
- VARSÍK, Branislav. 1972. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1972. 548 s.
- VARSÍK, Branislav. 1990. *Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10. – 12. storočí. Príspevok k etnogenéze Slovákov*. Bratislava : Veda, 1990. 184 s. ISBN 80-224-0163-3

Summary

The author focuses attention on etymological interpretations of the Hornad River name that more (non)linguists have dealt with. By illustrating particular divergent concepts and consecutive (non)identification with them author clarifies the patchwork of many unsatisfactory interpretations. In demonstrating of own interpretation it took into consideration the historical development of the investigated site, the outcomes of recently realized archaeological research. The interpretation of Š. Ondruš was also very helpful. The author identifies with the theories endorsing the Slavonic origin of the river name, because she is confident that the coming foreign ethnics took over the existing and in the communication process working name which they subsequently adjusted and adapted to the sound needs of the given language. According to authors opinion the Hornad River acquired its name according to the appellative *hora* (gora) < adj. *horný* (gor-ъn-) with suffix *-at:-ad*, in a pre-historical reconstruction *Gorъn-ad*, *Gornad*.